

Ковалева В. Ф. РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ И В ПОСЛЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ

В статье раскрыты виды работы с одаренными детьми, проводимые в Киевской медицинской гимназии № 33. Наиболее действенными являются: систематическая работа по подготовке учащихся к участию в олимпиадах, подготовке научных исследований учащихся в МАН под руководством, как учителей, так и ученых.

Ключевые слова: одаренный ребенок, интеллект, творчество, научно-исследовательская работа.

Kovaleva V.F. DEVELOPMENT OF CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES AT LESSONS OF MATHEMATICS AND IN AFTER SCHOOL TIME

This article deals with types of work with gifted children, held in Kyiv Medical school № 33. The most effective are: systematic work to prepare students to participate in competitions and training of research students, both teachers and scholars.

Keywords: gifted child, intelligence, creativity, research work.

УДК 159.9

М. В. Кокарева (м. Київ)

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ХУДОЖНЬОГО СПРИЙМАННЯ СТУДЕНТАМИ ТВОРІВ
СУЧАСНОГО ЖИВОПИСУ**

У статті подано загальну характеристику експериментального дослідження, визначено підстави для виявлення змін, які відбуваються у художньому сприйнятті студентами творів живопису, описано вибірку та організацію дослідження, викладено одержані результати дослідження та практичні рекомендації психологам та викладачам вищих навчальних закладів щодо їх застосування.

Ключові слова: сприймання, художнє сприймання, генезис художнього сприймання, студенти, психологічні особливості, художні ознаки картини.

Постановка проблеми. Велике значення мистецтва, та зокрема живопису, для розвитку особистості, потребує особливого вивчення особливостей його сприймання. Результат сприймання картини значною мірою обумовлюється художніми особливостями самого твору, але у той же час, при взаємодії з глядачем, відбуваються певні активні перетворення художнього образу, на що звертають увагу ряд дослідників, визначаючи цю особливість як творчий характер сприймання.

Вихідні передумови. Зазвичай сприймання творів мистецтва пов'язують з творчістю. В тому разі, якщо перетворення художнього образу при сприйманні здійснюються відірвано від самого художнього образу, виникають враження, які не стосуються змісту твору. Як зазначає М. М. Волков, мимовільне фантазування, суб'єктивний біг неконтрольованих асоціацій є перешкодою для прийняття враження від картини [1]. Все ж таки, при сприйманні художнього твору глядач сприймає те, що задано митцем. С. Л. Рубінштейн суттєву особливість сприймання художнього твору вбачає у тому, що у чуттєвих даних образу необхідно побачити те, що ними задано, а саме семантично-поетичний зміст образу і втілений у ньому задум художника [9].

Б. С. Мейлах також звертає увагу на те, що суб'єктивна інтерпретація твору повинна мати свої межі оскільки може призвести до повного викривлення змісту твору і самого задуму, якщо твір стає лише імпульсом для виникнення у свідомості глядача нових образів та асоціацій, які не мають відношення до авторського задуму. До таких викривлень також, на думку автора, призводить примітивно-натуралістичний підхід глядача до мистецтва [5].

Через те, що у творах мистецтва дійсність відображається з оригінальної точки зору художника та за допомогою незвичних прийомів та способів зображення, при сприйманні необхідно віднести незвичні творчі прийоми зображення до аспекту відомої зображуваної дійсності, тобто узгодити власні уявлення про нього з уявленнями художника, що, на наш погляд, можна пов'язати з творчістю при сприйманні картин. У концепції творчого сприймання В. О. Моляко, яку покладено в основу нашого дослідження, під сприйманням розуміється цілісний когнітивний процес, в якому фіксується, оцінюється й інтерпретується об'єктивна реальність в різних модифікаціях, результатом чого є побудова (конструювання) конкретного перцептивного образу, тобто мова не йде про «чисте» сприймання, а про сприймання як домінуючу функцію, яка нерозривно пов'язана з іншими психічними функціями (пам'ять, мислення – в першу чергу); під творчим сприйманням розуміється саме процес (і його результат) конструювання суб'єктивно нового образу, який в більш або менш значній мірі видозмінює, своєрідно модифікує предмети та явища об'єктивної реальності [6].

Говорячи про творче сприймання, автор орієнтується на такі два основних варіанти його прояву: це сприймання нового предмета, коли творчість повинна проявитися обов'язково, або ж віднайдення при сприйманні чогось відомого нових елементів, ознак та ін. Стверджується, що сприймання будь-якого предмета (об'єкта, явища, іншої людини та т. ін.) – буде творчим, оскільки теорія творчості базується на плинності як об'єктивної інформації, яку ми сприймаємо, так само й на плинності наших психічних процесів [7].

Сприймання різних продуктів творчості у науковій літературі досить часто називають творчим процесом, або співтворчістю митця та глядача. У той же час, не уточнюється що саме називати творчістю. В сучасній психології критерії творчості досить умовні – від суб'єктивно нового у певній діяльності до створення геніальних винаходів.

Метою цієї статті є презентація результатів дослідження генезису психологічних особливостей сприймання студентами творів сучасного живопису.

Виклад основного матеріалу. Дослідження присвячено вивченню змін, які відбуваються у сприйманні студентами художніх ознак картин, за такими показниками: оцінка студентами ступеня прояву художніх ознак у картинах, об'єм, зміст та художнє наповнення сприйняття творів живопису, узгодженість сприйняття твору з особистісними творчими характеристиками студентів. Визначено такі завдання дослідження змін, які відбуваються у сприйманні студентами художніх ознак творів живопису:

1. Вивчення особливостей сприймання студентами художніх ознак творів сучасного живопису (із застосуванням опитувальника «Оцінка худож-

ності картини») та особистісних творчих характеристик студентів. Діагностичний зріз проводився з метою визначення початкових характеристик сприймання студентами творів сучасного живопису до початку роботи з активізації змін у сприйманні (1 зріз).

2. Розробка та проведення елементів творчого тренінгу для активізації змін у художньому сприйманні студентами картин. У роботі зі студентами залучено саме активізуючий вплив, оскільки він дає можливість прослідкувати генезис сприймання студентами творів живопису, не формуючи стереотипів, на відміну від формувального впливу.

3. Повторне проведення діагностичного зрізу (п. 1) з метою подальшого визначення змін, які відбулися у сприйманні студентами творів живопису в результаті проведеного активізуючого впливу (2 зріз).

4. Аналіз досліджуваних показників, одержаних у першому та другому зрізі, на наявність суттєвих змін за оцінкою студентами ступеня прояву художніх ознак у картинах, об'ємом, змістом та художнім наповненням сприйняття творів живопису, узгодженістю/конфліктністю сприйняття твору з особистісними творчими характеристиками студентів.

Для цього було відібрано групу студентів чисельністю 46 осіб. Середній вік досліджуваних становив 19 років. З метою визначення показників художнього сприймання застосовувався опитувальник «Оцінка художності картини» [3], для визначення особистісних творчих характеристик студентів було застосовано опитувальник особистісних творчих характеристик Вільямса, модифікований О. Є. Тунік [10], який дозволив визначити такі показники творчості студентів: ризикованість, складність (комплексність), допитливість та уяву.

Задля активізації змін у сприйманні студентами творів сучасного живопису адаптовано фрагмент творчого тренінгу КАРУС, який включає теоретичну та практичну частини. Метою теоретичної частини є надання студентам загального знання про особливості картини як твору мистецтва, а також ознайомлення студентів з проявами застосування художником мисленневих дій аналогізування, комбінування та реконструювання в художньому образі. Мета практичної частини тренінгу – створення умов для засвоєння студентами змісту художніх ознак картини, які в подальшому можуть стати основою формування загального враження від твору.

Шляхом порівняльного аналізу оцінок студентами ступеня прояву художніх ознак у картинах із застосуванням t-критерію Стьюдента та критерію Т-Вілксона виявлено, що у другому зрізі, порівняно з першим, оцінки студентами багатозначності художнього образу, загального враження та художності картини І. Айвазовського «Дев'ятий вал», оцінки кольорової гами картини І. Глазунова «Тутаїв став» та оцінки настрою, який виражає картина, композиції, кольорової гами, професійності та творчого підходу художника, актуальності картини Л. Афремова «Автобусна зупинка» суттєво знизилися ($p \leq 0,05$, $p \leq 0,01$), що свідчить про більшу критичність студентів у оцінюванні картин.

У формі загальної тенденції за показником стійкість/мінливість, визначено такі три групи оцінок студентами художності картин: стійкі (оцінки тих художніх ознак картини, що не змінилися стосовно усіх трьох картин); мін-

ливі (оцінки тих художніх ознак, які змінилися стосовно усіх трьох картин) та відносно мінливі (оцінки тих художніх ознак, які змінилися відносно однієї або двох картин).

До стійких належить оцінка візуальної привабливості картини, що характеризує стійку визначеність студентів у сприйманні з приводу того, чи є картина привабливою для споглядання. До мінливих оцінок належить оцінка студентами кольорової гами, що свідчить про мінливість у сприйманні гармонійності застосування художником кольорів на полотні та приємності кольорової гами картини. До відносно мінливих оцінок студентами художності картини належать оцінки настрою, який виражає картина, композиції, професійності та творчого підходу художника, актуальності та загального враження від твору.

Відносно мінливі оцінки студентами художності картин більшою мірою обумовлені художніми ознаками самого твору, тому ми також визначили зміни у оцінках, типові для кожної картини. Типово мінливою для сприймання картини І. Айвазовського «Дев'ятий вал» є оцінка багатозначності художнього образу, для сприймання картини Л. Афремова «Автобусна зупинка» – оцінка настрою, який виражає картина, композиції, професійності та творчого підходу художника, актуальності картини. Типово стійким для сприймання картини І. Глазунова «Тутаїв став» є загальне враження від твору.

Для визначення наступних показників генезису художнього сприймання застосовано метод множинної лінійної регресії, що дозволив виявити та описати такі показники генезису художнього сприймання картин: об'єм, який визначається за кількістю художніх ознак, оцінка студентами яких впливає на загальне враження від картини; зміст – якісною своєрідністю цих ознак (поверхові, формальні, змістові); художнє наповнення – обумовленістю загального враження від картини оцінкою її художніх ознак.

За результатами розрахунків визначено, що об'єм художнього сприйняття студентами картин складає від трьох до п'яти художніх ознак, оцінка яких входить до його складу. Цей показник у сприйнятті кожної картини проявляється по-різному та характеризує його повноту та різнобічність. Зміни за цим показником у другому зрізі, порівняно з першим, полягають у тому, що кількість художніх ознак, оцінка студентами яких впливає на загальне враження від картин збільшилася з трьох до чотирьох стосовно картини Л. Афремова «Автобусна зупинка» та зменшилася з шести до п'яти стосовно картини І. Айвазовського «Дев'ятий вал».

Щодо змісту художнього сприйняття студентами запропонованих картин, у другому зрізі, порівняно з першим, простежується тенденція до його поглиблення, що полягає у збільшенні кількості змістових художніх ознак, оцінка яких впливає на загальне враження від картин. Сприйняття студентами запропонованих картин за цим показником відрізняється, але спільним є те, що до його складу входить оцінка візуальної привабливості картин та приємності й гармонійності кольорової гами.

Художнє наповнення сприйняття, що визначається обумовленістю загального враження від картини оцінкою її художніх ознак, становить від 36 %

до 68 %. За цим показником також простежується позитивна динаміка у бік збільшення, отже загальне враження студентів від запропонованих картин більшою мірою визначається тими ознаками картин, які характеризують їх саме як художні твори.

Оцінка студентами ступеня прояву художніх ознак у картині здійснюється на основі вже сформованих уявлень, а творчість у сприйманні живопису передбачає відкриття для себе чогось нового, раніше не відомого. У цьому проявляється пізнавальне протиріччя, про яке зокрема зазначав Г. С. Костюк [4]. З огляду на це протиріччя, взаємозв'язок творчості та оцінки студентами ступеня прояву художніх ознак у картині при її сприйманні розглядається як узгодженість або конфліктність між ними.

Вплив оцінок студентами художності картин на загальне враження від них сам по собі показав ті характеристики картини, які досліджувані враховують при формуванні загального враження від неї. Ставлення до картини як до художнього твору характеризується об'ємом, змістом та художнім наповненням сприйняття. У психологічному ж плані важливою є узгодженість/конфліктність цих показників з особистісними творчими характеристиками студентів. Однією з ознак конфлікту у загальному плані є виникнення напруження від труднощів у подоланні протиріч між внутрішніми імпульсами суб'єкта і зовнішнім впливом [2].

Подібне напруження виникає і при сприйманні творів живопису. З одного боку, існують певні спеціальні художні прийоми, які застосовує митець для передачі власного задуму, особливості організації творчого мислення, своєрідність бачення зображеного, власна життєва позиція художника, а з іншого – глядач зі своїми індивідуально-психологічними особливостями, світоглядом та ін. Іншими словами, підвищення узгодженості між оцінкою художніх ознак картини та особистісними творчими характеристиками студентів означає, що знайдено «спільну мову» у взаємодії глядача з твором живопису, а оцінювання творів живопису з точки зору їх художньої цінності із залученням власного творчого підходу сформувалося у студентів як індивідуальна властивість.

Визначення узгодженості/конфліктності у взаємодії зазначених параметрів при сприйманні студентами картин здійснюється методом множинної кореляції. Оцінюється наявність зв'язку, його сила та зміна сили зв'язку. Саме посилення зв'язку між досліджуваними параметрами розглядається як підвищення узгодженості у сприйманні студентами картин з їх особистісними творчими характеристиками.

За результатами розрахунків визначено загальну тенденцію до посилення множинного лінійного зв'язку оцінки тих художніх ознак картини, які впливають на загальне враження від неї, з особистісними творчими характеристиками студентів. Такі особистісні творчі характеристики, як ризикованість, допитливість, складність та уява, визначають готовність студентів для проявів власної творчості при сприйманні картин. Тому їх узгодженість з оцінкою художніх ознак картини дозволяє студентам сприймати картину творчо, та у той же час, не відірвано від властивих їй характеристик.

Ризикованість дозволяє сприймати оригінальні прийоми художника, відмовлятися від стереотипів, приймати хід думок митця, при оцінці художності картини керуватися більшою мірою власними враженнями, ніж загальноприйнятими думками. Допитливість створює умови для зацікавленості картиною, пошуку незрозумілого, суперечливого. Складність дозволяє більш глибоко розібратися у тонкощах творчого задуму художника. Уява реалізується при сприйманні картини у розумінні умовності художнього образу, у створенні різних аналогій, здатності уявити себе учасником подій, зображених на картині. Тому, чим більший зв'язок між оцінкою художніх ознак картини та особистісними творчими характеристиками студентів, тим більш гармонійним є сприйняття картини. Досягнення такого результату у роботі зі студентами відповідає віковим особливостям їх розвитку, є позитивним і стосується не лише сприйняття картин, а може також поширюватися на навчальну діяльність студентів загалом.

Таблиця 1

Порівняння складових художнього наповнення сприймання картин та їх узгодженості з особистісними творчими характеристиками студентів у першому та другому зрізі

Картина І. Айвазовського «Дев'ятий вал»			Картина І. Глазунова «Тугаїв став»			Картина Л. Афремова «Автобусна зупинка»					
1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз		1 зріз		2 зріз	
Складові	Художнє наповнення (%)	Узгодженість (R)	Складові	Художнє наповнення (%)	Узгодженість (R)	Складові	Художнє наповнення (%)	Узгодженість (R)	Складові	Художнє наповнення (%)	Узгодженість (R)
	0	,19			,25		8	,27		0	,25
		,25		0	,24		9	,19		4	,32
		,25		4	,25		6	,27		9	,2
		,26			,54		4	,38			,28
		,3			,49			,17			,3
		,18									,51
	4			8			8			7	

Примітки: R – коефіцієнт множинної кореляції, А – оцінка настрою, який виражає картина, В – оцінка візуальної привабливості картини, С – оцінка композиції картини, D – оцінка кольорової гами, Е – оцінка професійності художника, F – оцінка творчого підходу художника, G – оцінка багатозначності художнього образу, H – оцінка актуальності твору, I – оцінка загального враження від картини, X – інші причини, не пов'язані з оцінкою художніх ознак картини.

На основі результатів дослідження розроблено практичні рекомендації психологам та викладачам вищих навчальних закладів щодо їх застосування

у підготовці фахівців як образотворчих, так і інших спеціальностей.

Розглянемо більш детально можливі напрямки застосування результатів дослідження на практичних заняттях студентів образотворчих спеціальностей. Для майбутнього художника дуже важливим компонентом професійної підготовки є знайомство з творами видатних митців.

Сприймання технічних характеристик творів живопису сприяє вдосконаленню власної техніки зображення студентів образотворчих спеціальностей. Але надмірне захоплення творами відомих митців може призвести до простого копіювання техніки та стилю художника, вибору сюжетів та тем, схожих на ті, що вразили студента у інших творах. Таке копіювання звісно ж є необхідним етапом професійної підготовки майбутнього художника, оскільки дозволяє вдосконалити навички зображення. Тоді як не менш цінним у видатних творах живопису є індивідуальна своєрідність авторської манери, що робить твір кожного митця неповторним.

Для того, щоб цьому навчитися, необхідний особливий підхід. Тому, до аналізу творів варто залучати також розбір творчих художніх прийомів, які застосовували видатні художники у своїх роботах, саме з психологічної точки зору. Нами встановлено, що ті художні ознаки картини, у яких відображаються стратегії творчої діяльності художника, мають суттєве значення у сприйманні картини, тому, цілеспрямоване визначення тих стратегій, які було застосовано художником при написанні картини, а також визначення їх проявів у картині, має бути, на наш погляд, одним з основних елементів навчання студентів художньому сприйманню живопису.

При розширенні діапазону художніх ознак картини, які враховуються при формуванні загального враження від неї, сприйняття картини наближається до професійного, стає більш об'ємним, твір розкривається у своїй багатогранності. Тому, визначення діапазону художніх ознак, що сприймаються, у групі студентів, та повторна перевірка після завершення курсу навчання, може застосовуватися як показник його ефективності.

Такий підхід дозволить враховувати не тільки знання, набуті студентами у процесі засвоєння основного теоретичного матеріалу стосовно художнього сприймання, а й побачити ті зміни, які відбулися на психологічному рівні. Тим більше, що процедура розрахунків на сучасному рівні комп'ютерного програмного забезпечення є не надто складною та трудомісткою.

Ми встановили, що узгодженість між сприйняттям художніх ознак картини та особистісними творчими характеристиками студентів за певних умов може збільшуватися. У нашій роботі для створення цих умов, застосовувався адаптований фрагмент творчого тренінгу КАРУС. Оцінка ступеня прояву художніх ознак картини спирається на ту «систему відліку», яка існує у того, що сприймає твір, і полягає у застосуванні вже відомих знань та досвіду, тоді як творчість спрямовує на відкриття нового, створення власних образів.

Тому, визначення узгодженості/конфліктності сприймання картин з особистісними творчими характеристиками студентів на початку та по завершенню курсу навчання можна також застосовувати з метою перевірки його ефективності. Крім того, ми встановили, що у сприйманні більш сучасної (як

за стилем, так і хронологічно) картини конфлікт у студентів проявлявся найменше. Тому, цей показник також можна застосовувати для відбору картин, починаючи роботу з тими, у сприйманні студентами яких конфлікт проявляється найменше, і поступово переходити до більш складних. Також, при підборі картин необхідно враховувати теми, які вони розкривають.

Крім того, набутий таким чином досвід сприймання картин студент може застосовувати і у власній роботі через постановку завдань, які необхідно вирішити при написанні картини для досягнення необхідного психологічного ефекту при її сприйманні глядачем. Відомо, що творчий задум, що втілюється митцем при написанні картини, у самій картині може відображатися не повно, або ж у викривленому вигляді. Навчитися ж адекватно втілювати свій задум, одна з головних, на наш погляд, задач художника. Тому, орієнтація художника на психологічні особливості сприймання живопису глядачем при написанні картини є дуже важливою.

Використані у нашій роботі методи, та особливості сприймання, які вони визначають, можна застосовувати для перевірки вдалості втілення власного задуму художником.

Визначення складових сприймання студентами різних картин дозволяє виявити ті художні ознаки живопису, які є необхідними для того, щоб картина сподобалася глядачу. До них, за нашими розрахунками, належать кольорова гама та візуальна привабливість картини. Тому, для того, щоб картина сподобалася глядачеві, художнику необхідно при її написанні враховувати важливість цих двох художніх ознак.

Практичне застосування результатів нашого дослідження не обмежується лише студентами образотворчих спеціальностей. Вони також можуть бути корисними і для студентів інших спеціальностей, оскільки особливості сприймання художнього твору можуть виявлятися також у навчанні та у буденному житті.

Відомо, що у давнину живопис застосовували для того, щоб передавати певні думки та цінності людям, які не вміють читати. Наочність зображених на картині подій при їх сприйманні не опосередкована мовою значною мірою. Крім співставлення художнього образу з реальністю людина може надавати зображеному певного смислу, переживати естетичне задоволення від споглядання картини, приймати життєвий досвід художника, співвідносити його зі своїми уявленнями про світ, перевіряти на правдивість логіку зображеного на картині. Суб'єкт, усвідомлюючи, що перед ним художня вигадка, одночасно співвідносить цю вигадку зі своїми уявленнями про зображений на картині аспект дійсності, що саме по собі є дивовижним.

Ті особливості сприймання, які особливо необхідні для сприймання картини, проявляються також і у буденному житті. Але буденність сприйманих у щоденному житті подій дивує значно менше, ніж зображене на картині.

Особливо суттєвою для сприймання картин виявляється цілісність сприймання, уважність до деталей. Як правило, для уникнення інформаційних перевантажень у буденному житті людина захищається вибірковістю сприймання, намагаючись виокремити зі сприйманої ситуації тільки необхід-

не, від чого втрачається сприйнятливість до деталей. Вдала картина відрізняється тим, що на ній немає зайвих деталей, усе зображене є доцільним та поєднується у цілісний художній образ. Тому для повноцінного осмислення художнього образу необхідно враховувати кожен деталь, нічого не випускаючи. У художньому творі присутній елемент новизни, несподіваності, який привертає увагу студента, стимулює уяву та дозволяє знаходити аналогії зображуваному в буденному житті, за рахунок чого і буденність може поставати перед студентом у більш незвичних та цікавих ракурсах. З'ясувавши особливості сприймання картин, ми можемо використовувати їх для художнього оформлення кабінетів у навчальних закладах з метою підвищення загального культурного рівня студентів, стабілізації психічних станів у процесі навчання, стимулювання власної творчості студентів, розвитку сприймання.

Проблема інформаційного перевантаження студентів під час навчання набула значного масштабу. Одним із поширених способів, який застосовують сучасні студенти для захисту від такого перевантаження, є використання мобільних телефонів (ігри, музика, віртуальне спілкування, тощо). На наш погляд, художнє оформлення навчальних аудиторій та кабінетів картинами може сприяти гармонізації психічних станів студентів та створити альтернативу тим способам захисту від навантажень, які набули серед них значного поширення.

Студенти у процесі навчання переважно мають справу з інформацією наукового характеру. Велике значення для засвоєння нової інформації має вміння переходити до різних знаково-символічних систем. Тому, споглядання творів живопису може мати велике значення для оптимізації процесу навчання студентів. Відомо, що сприймання продуктів творчості інших людей спонукає до власної творчості, надихає на кращу роботу.

Можливість споглядання творів живопису у навчальних закладах може сприяти бажанню студентів знаходити творчі підходи до вирішення навчальних задач та взаємодії з викладачами, спонукати до чогось більшого, ніж виконання вимог, які ставить перед студентом викладач, задля одержання необхідної оцінки, а отже перейти від функціонального підходу до навчання до творчого, стимулювати пошук смислу як власних вчинків, так і життя в цілому.

Особливу увагу варто приділити можливості застосування одержаних результатів у навчанні студентів-психологів. Окремі частини роботи можна застосовувати у читанні курсів з «Загальної психології», «Вікової та педагогічної психології», «Психології творчості» та у створенні різних спецкурсів. Також, перспективним вбачається застосування картин у навчальному процесі для ілюстрації учбового матеріалу. Одним із варіантів такого застосування є розробка творчих індивідуальних завдань для самостійної роботи студентів та їх обговорення на практичних заняттях. Індивідуальні завдання, як один із видів навчальної науково-дослідної роботи студента, розробляються з метою поглиблення, узагальнення та закріплення знань, набутих студентами в процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці [8].

Прикладами творчих індивідуальних завдань можуть бути такі: підібрати картину (або серію картин), для ілюстрації рис характеру, основних видів емоцій, стосунків між людьми, взаємодії людини з природою, описати їх

у психологічних термінах та обґрунтувати власні думки. Декілька індивідуальних творчих завдань, розроблених для спецкурсу «Психологія мистецтва» представимо більш детально. Студентам пропонується знайти на картині прояви застосування художником стратегій творчої діяльності та описати їх. Вони мають можливість самостійно обрати картину, яка їм найбільше подобається. Визначення проявів застосування художником мисленневих дій аналогізування, комбінування та реконструювання в художньому образі здійснюється за основними характеристиками цих мисленневих дій.

Обговорення таких робіт студентами під професійним супроводом викладача може значною мірою оживити обговорення теми та сприяти засвоєнню необхідного матеріалу. Професійний супровід таких виступів та дискусій викладачем необхідний для того, щоб уникнути надмірного фантазування студентів, відірваного від предмету обговорення та переходу бесіди на побутовий рівень.

Висновки. Встановлено, що психологічні особливості художнього сприйняття студентами картин, які характеризують його генезис, можна визначити за такими показниками: за зміною оцінки студентами художніх ознак картин; за об'ємом художнього сприйняття (кількістю художніх ознак картин, оцінка яких впливає на загальне враження від неї); за змістом (якісною своєрідністю цих ознак (поверхові, формальні, змістові); за художнім наповненням сприйняття (обумовленістю загального враження від картини оцінкою її художніх ознак); за узгодженістю/конфліктністю сприйняття (мірою зв'язку оцінки художності картини з особистісними творчими характеристиками студентів).

Самі зміни у сприйманні студентами творів сучасного живопису, активізовані за допомогою адаптованого фрагменту творчого тренінгу КАРУС, проявляються у таких тенденціях: пониження оцінок художніх ознак картин; поглиблення змісту сприйняття; збільшення художнього наповнення сприйняття; підвищення узгодженості між художнім сприйняттям та особистісними творчими характеристиками студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков Н. Н. Восприятие картины / Н. Н. Волков. – М. : Просвещение, 1969. – 56 с.
2. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 544 с.
3. Кокарєва М.В. Генезис художнього сприймання студентами твору сучасного живопису // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2013. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 16. – С. 189-197.
4. Костюк Г. С. Избранные психологические труды / Г. С. Костюк. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
5. Мейлах Б. С. Художественное восприятие как научная проблема / Б. С. Мейлах // Художественное восприятие : сборник / под ред. Б. С. Мейлаха. – М., 1971. – С 10–29.
6. Моляко В. А. Психологические аспекты поэтического восприятия. / В. О. Моляко // Актуальні проблеми психології. Проблеми психології творчос-

- ті. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України (За ред. В. О. Моляко), - Житомир, 2007. - Том 12. - Вип. 4. – С. 7-17.
7. *Моляко В. О.* Концепція творчого сприймання / В. О. Моляко // Актуальні проблеми психології. Проблеми психології творчості. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. (За ред. В. О. Моляко) – Житомир. 2008.. - Том 12. - Вип. 5. - Ч. 1. – С. 7-14.
  8. *Подшивайлова Л. І.* Вступ до спеціальності: психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. І. Подшивайлова. – Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький, 2011. – 320 с.
  9. *Рубинштейн С. Л.* Основы общей психологии : в 2 т. Т. 1 / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 488 с.
  10. *Туник Е. Е.* Модифицированные креативные тесты Вильямса / Е. Е. Туник. – СПб. : Речь, 2003. – 96 с.

Кокарева М. В. ИССЛЕДОВАНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВОСПРИЯТИЯ СТУДЕНТАМИ ПРОИЗВЕДЕНИЙ СОВРЕМЕННОЙ ЖИВОПИСИ

В статье подана общая характеристика исследования, определены основания для выявления изменений, которые происходят в художественном восприятии студентами произведений живописи, описана выборка и организация исследования, изложены результаты исследования и практические рекомендации психологам и преподавателям высших учебных заведений по их применению.

Ключевые слова: *восприятие, художественное восприятие, генезис художественного восприятия, студенты, психологические особенности, художественные признаки картины.*

Kokareva M. V. RESEARCH OF PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MODERN PAINTINGS ARTISTIC PERCEPTION BY STUDENTS

Article presents the general research description, bases for finding of changes that appear in paintings artistic perception by students, description of the sample and research arrangement, description of the research results and practical recommendations concerning its application.

Keywords: *perception, artistic perception, genesis of artistic perception, students, psychological peculiarities, artistic features of paintings.*

УДК 159.9+340.111

С. В. Кононенко (м. Краматорськ)

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЮРИСТІВ

У статті визначені психологічні компоненти розвитку правосвідомості юристів, виділені критерії та показники її сформованості у юристів.

Ключові слова: *особистість фахівця юридичного профілю, свідомість, правосвідомість, діяльність фахівця юриста, критерії та показники сформованості правосвідомості.*

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство й гуманізація освіти висувають підвищені вимоги до правосвідомості юристів. Від цього залежить їхня соціально-правова, громадянська активність та готовність брати участь у зміцненні законності й правопорядку. Юрист повинен усвідом-